

CONCEPTUL DE *INSERAT BIBLIC* – DEFINIȚIE. TIPOLOGIZARE. EXEMPLE

MARIANA NASTASIA*

1. „Rațiunea dominantă” a vieții medievale constă în interpretarea în cheie religioasă a tot ce înseamnă lucru sau acțiune. Lumea Evului Mediu este puternic impregnată de simboluri biblice, astfel încât „fiecare eveniment istoric sau literar are tendința de a se cristaliza într-o parabolă, într-un exemplu moral, într-un argument; fiecare raționament într-o sentință, într-un text biblic, într-o maximă” (Huizinga 1970: 363). Datorită acestui mod de înțelegere a lucrurilor, *Biblia* capătă instrumentalitate culturală (cf. Lobrichon 2003: 28) și se afirmă ca autoritate și în afara Bisericii și a dogmelor religioase. Astfel, *Sfânta Scriptură* se impune și ca o sursă prolifică a literaturii și a istoriei lumii: „fiecare argumentație serioasă se bazează pe un text biblic, ca punct de sprijin sau de pornire” (Huizinga 1970: 363).

Creațiile medievale se sprijină atât pe surse biblice primare, adică pe fragmente sau cărți ale *Noului* și *Vechiului Testament*, cât și pe surse biblice de gradul al doilea, precum textele liturgice sau rugăciunile reprezentative, cum ar fi *Rugăciunea domnească* sau *Simbolul credinței*. Traducerea *Bibliei* în limbile vernaculare contribuie la răspândirea și cunoașterea conținutului ei și asigură definirea unor precepte morale esențiale pentru civilizația bizantină sau occidentală. Se observă așadar că *Sfânta Scriptură* deține atât valoare culturală, cât și valoare simbolică: paginile ei ascund codul creștinismului, or, „entre les pages de ce code sommeillent d’innombrables potentialités que le Moyen Âge occidental a su brillamment exploiter” (Riché, Lobrichon 1984: 25).

2. Una dintre modalitățile de receptare a *Bibliei*, pe care o cercetăm în principal din perspectivă lingvistică, este ceea ce am numit *inserat biblic*. Definim acest concept în strânsă legătură cu problematica intertextualității, pe care am analizat-o în contribuții care aparțin atât teoriei lingvistice, cât și teoriei literaturii. Privind acest aspect dinspre rezultatele lingvisticii, ne raliem ideilor expuse de Eugeniu Coșeriu în cadrul teoriei discursului repetat și urmărim implicațiile modelului coșerian în formularea conceptului de *tradiție discursivă*, propus de Peter Koch și dezvoltat de Johannes Kabatek. Din perspectiva științei literaturii, avem în vedere abordarea *intertextualității* în concepția Juliei Kristeva, a lui Michael Riffaterre și a lui Gérard Genette.

---

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române – Filiala Iași, România (mariananastasia@yahoo.com).

Constatăm că la confluența acestor două domenii de cercetare, al teoriei literaturii și al teoriei lingvistice, sistemele teoretice se completează reciproc, depășind granițele disciplinelor pe care le reprezintă. Cercetând aceste aspecte, am identificat un numitor comun între teoria expusă de Julia Kristeva (1969) cu privire la fenomenul intertextualității și argumentele formulate de Peter Koch (1987, 1997) pentru validarea conceptului de tradiție discursivă. Pe de o parte, ceea ce este denumit la Peter Koch *intersubiectivitate* – înțelesă ca discurs individual care aparține unui anumit gen sau unei anumite orientări stilistice și care se înscrie, datorită caracteristicilor sale, într-una sau mai multe tradiții discursive – corespunde la Julia Kristeva conceptului de *intertextualitate extensivă* – care se referă la raporturile pe care textele le stabilesc cu sistemele semiotice socioculturale în sens larg. Pe de altă parte, termenului de *intertextualitate* definit de Koch ca trăsătură proprie discursului literar, în care se regăsesc aluzii la un discurs concret, îi corespunde la Kristeva *intertextualitatea intensivă* – ce cuprinde raporturile pe care textele le stabilesc cu alte structuri verbale –, adică intertextualitatea *stricto sensu*. Conceptul de *intertextualitate* și cel de *intertextualitate intensivă* converg cu ceea ce înțelege Gérard Genette (1982) prin *transtextualitate* – relația de „coprezență a două sau mai multe texte” (Genette 1982: 8) [trad. n.].

În observațiile lui Peter Koch se găsesc elemente comune și cu sistemul teoretic dezvoltat de Michael Riffaterre (1981, 1990). Ambii teoreticieni avansează ideea că, pentru identificarea intertextului, trebuie urmărite regulile de construire a discursului, fapt ce permite reactualizarea textului original, la care se face trimitere. De asemenea, ideile lui Gérard Genette privind *transtextualitatea* au un nucleu comun cu teoria coșeriană a discursului repetat – „ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică sub formă de discurs deja făcut” (Coșeriu 2000: 258–259) – și se reflectă în teoria lui Johannes Kabatek cu privire la tradițiile discursive – „repetiția unui text sau a unei forme textuale ori a unei maniere particulare de a scrie sau de a vorbi care capătă valoare de semn propriu (prin urmare este semnificativă)” (Kabatek 2015: 154).

Fiecare dintre conceptele propuse de aceste teorii pot fi folosite pentru abordarea, dintr-o anumită perspectivă, a raportului intertextual care se stabilește între textul biblic și alte tipuri de texte. Totuși, niciuna nu poate acoperi pe deplin nevoile reclamate de acest exercițiu științific, întrucât nu oferă o tipologizare clară și completă care să acopere întreaga gamă de excerptări și prelucrări biblice. Din contribuțiile teoreticienilor menționați pot fi preluate, în fiecare caz, anumite elemente, cum ar fi unele tipuri de intertext identificate de Genette (precum *citatul* sau *aluzia*), elementele care exemplifică *discursul repetat* (*citare*, *aluzii*, *expresii metaforice*, *construcții sentențioase*), precum și subcategoriile tradițiilor discursive identificate de Kabatek în planul conținutului. La autorii menționați, există însă o serie de concepte foarte importante pentru studiul intertextualității ca fenomen, precum intertextualitatea extensivă, intersubiectivitatea și transtextualitatea, care au o aplicabilitate destul de redusă în studiul particular al interferențelor biblice în literatură.

3. Receptarea textului *Bibliei* în literatură este una deosebit de complexă. Pentru o abordare în sens exhaustiv, vedem necesitatea creării unui instrument de analiză, care să cuprindă în unul și același concept atât modalitatea de utilizare a textului biblic, cât și funcțiile textuale și mărcile lingvistice de recunoaștere a acestuia. În urma cercetării teoriilor amintite, precum și ca urmare a necesității de a studia interferențele biblice de orice tip în textele vechi românești, ar fi oportun, ca element într-un sistem de analiză, un nou concept, care să cuprindă cât mai multe aspecte din procesul receptării textului sacru în diferitele forme de cultură, exprimate în scris, cum ar fi citatele, motivele, temele, simbolurile, aluziile, imaginile, personajele, parafrazele, povestirile, rescrierile etc., de sorginte biblică.

Astfel, propunem conceptul de *inserat biblic*, prin care înțelegem *orice structură textuală care conține o temă, o imagine, un mesaj, o idee, un personaj etc. de sorginte biblică, ce poate fi reperată într-un anumit text sau în cadrul unei tradiții textologice și care este utilizată într-o formă mai mult sau mai puțin elaborată, cu funcție ilustrativă, argumentativă, moralizatoare, doxologică etc.*

Trăsătura definitorie a acestui concept constă în faptul că inseratul biblic are la bază structuri cu o anumită organizare formală sau de conținut, care se repetă. Ceea ce desparte inseratul biblic de conceptele enunțate mai sus vizează *intenționalitatea* întrebuirii lor¹. Această trăsătură se reflectă în structuri simple sau într-un discurs (naratorial, descriptiv, omiletic etc.) elaborat, de o anumită complexitate, care are la bază cunoașterea în profunzime a tradiției biblice.

4. Am clasificat inseratele biblice după *tipul de reactualizare a informației*, ținând seama de două aspecte. Primul se referă, pe de o parte, la atitudinea autorului și la efectul pe care acesta intenționează să îl producă asupra receptorului, iar, pe de altă parte, la disponibilitatea autorului de a explicita sau nu conținutul biblic la care recurge. Din această perspectivă, inseratele biblice pot fi *directe* și *indirecte*. În cadrul celor două tipuri de inserate, am constatat mai multe subcategorii, care pot fi stabilite pe baza unui indicator de recunoaștere a sursei biblice, aflat în strânsă legătură cu gradul de explicitare a conținutului *Scripturii*. Putem numi acest indicator *marcă intertextuală*. Inseratele directe sunt structuri textuale cu un *grad maxim de explicitare*, în care precizarea sursei este exactă, în timp ce inseratele indirecte fie oferă indicații aproximative ale sursei, fie nu precizează deloc sursa, adică este vorba despre *explicitare minimă*.

Clasificarea inseratelor biblice după acest prim criteriu se poate realiza și în funcție de receptor și de atitudinea acestuia față de text. Având în vedere faptul că textul de referință este întotdeauna *Biblia* sau un text religios derivat din *Biblie*, în legătură cu care receptorii au anumite cunoștințe, mărcile intertextuale specifice inseratelor biblice întrebuirate pot fi reperate sau nu, în funcție de experiența cititorului și de felul în care se raportează acesta la textul sacru.

---

¹ Am formulat această trăsătură a inseratului biblic pornind de la observația lui Riffaterre privind dubla orientare a lecturii, care constă, „pe de o parte, în înțelegerea cuvântului în funcție de regulile limbajului și de constrângerile contextului și, pe de altă parte, în conștientizarea cuvântului ca element al unui ansamblu în care joacă deja un rol bine definit” (Riffaterre 1981: 6) [trad. n.].

Considerăm necesară completarea tipologiei inseratelor biblice după criteriul privind tipul de reactualizare a informației cu exemple excerptate din texte literare ale culturii române vechi, care se deosebește de celelalte epoci culturale prin componenta religioasă pregnantă. Totodată, atragem atenția asupra faptului că taxonomia pe care o propunem este valabilă indiferent de tipul de text sau de epoca literară la care ne raportăm atunci când avem în vedere problematica receptării textului biblic în literatură.

A. În strânsă legătură cu disponibilitatea autorului de a explicita cât mai precis conținutul biblic, astfel încât să producă un efect asupra receptorului și să ghideze interpretarea în acord cu sensurile *Scripturii*, se delimitează *inseratul biblic direct*, care prezintă ca mărci lingvistice *verbele de declarație*, însoțite de *construcții cu valoare declarativă* (interjecția *iată*, conjuncția *căci*, adverbul pronominal *precum* ș.a.), *trimiterile exacte la capitole și versete*, *punctuația corespunzătoare*, *vorbirea directă*.

a) *Inseratul direct cu marcă intertextuală explicită* se caracterizează prin redarea exactă a textului biblic, cu sau fără ghilimele, și indicarea tuturor coordonatelor sursei biblice. Acest tip de inserat este introdus, de regulă, prin *verba dicendi* sau este integrat direct în text și semnalat prin punctuație corespunzătoare.

(1) [...] precum *mărturiséște* David prorocul, la *psalom 39:37*: „Răbdând am așteptat pre Domnul, și mi-au luat aminte, și au ascultat ruga mea, și m-au scos din groapa patimilor și din tina cea adâncă, și au pus pre piatră picioarele méle”, i proci (NECULCE, 540).

(2) Precum singur ziditoriul ei, Domnul Hristos *dzice*: „Ceriul și pământul să va tréce” (*Math., glav. 5, sh. 18*) și altul, aceasta urmând, *învățã*: „Toate le are vrémea și cu vremile sale vor tréce toate” (*Eclisiias. Glav. 3, sh. 1*) (DIVANUL, 64).

(3) Așijderea și fericitul Pavel *zice la 13 capete către ovrãi*: „Fraților, plecați-vă învãțătorilor voștri și vă cuceriț lor că priveghiază pentru sufletele voastre, ca cum ar fi să dea cuvânt, ca cu bucurie / aceasta să facă, iar nu suspinând, că nu iaste de folos voao aceasta” (DIDAHII, 22).

b) *Inseratul direct cu marcă intertextuală implicită* este acel tip de inserat biblic care apare în text fără indicarea (completă) a coordonatelor sursei. Aceste inserate pot fi introduse, de asemenea, prin *verba dicendi* și prezintă, totodată, referiri la titlul în sine al textului sacru sau la diferite cărți biblice, dar, în comparație cu inseratele directe din categoria anterioară, lipsesc trimiterile precise la capitole și versete.

(1) [...] cum l-au descoperitu dumnedzãu (după cum *dzice Sfânta Scriptură*: groapa au săpat și au cădzut într-însa²) (COSTIN N., 294).

---

² *Pilde 26:27*: „Cine sapă groapa altuia cade singur în ea” (Toate exemplele din notele de subsol care explicitează coordonatele inseratelor biblice sunt citate după *Biblia 2019*).

(2) Dară însă voi să te întreb, de vreme ce dzici că *Svinta Scriptură* citești: au nu *dzice* într-un loc: „Ia aminte paserile ceriului, că nice ară, nice samănă și hrana nu le lipsesște?”³ (DIVANUL, 46).

(3) *Solomon dzise*: „De toate lucrurile te svătuiaste și apoi nu te căi”⁴ (FL. DARURILOR, 145).

B. În afară de inserate biblice directe, în literatura română veche apare adesea și un alt tip de inserat, care, de cele mai multe ori, face corp comun cu textul, fără a fi evidențiat de autor. Am numit acest tip *inseratul biblic indirect*. Autorul intervine mai puțin în ghidarea lecturii și a interpretării, adică gradul de explicitare se diminuează invers proporțional cu participarea receptorului la identificarea conținutului biblic. În funcție de raportarea la textul *Bibliei*, diferențiem două tipuri de mărci: *explicite* și *implicite*. Mărcile explicite anunță intenția autorului de a produce un anumit efect asupra receptorului, în timp ce mărcile implicite indică un grad redus de implicare din partea acestuia. Categoriile de inserat indirect care presupun anumite prelucrări ale materialului biblic activează competența receptorului de a le recunoaște și de a le interpreta în lumina noilor sensuri, dobândite prin contextualizare. Inseratul biblic indirect cuprinde mai multe categorii:

a) *Inseratul indirect de tip aluziv cu marcă intertextuală explicită* poate fi introdus prin *verba dicendi*, dar, spre deosebire de inseratele directe semnalate prin aceeași formulă, secvența biblică la care se face referire cu ajutorul acestui tip de inserat este prezentată într-o formă prelucrată. Totodată, inseratele indirecte din această categorie sunt indicate în texte prin construcții cu valoare declarativă de tipul *e scris* sau *spune la carte*, care conferă autoritate textului și semnalează statutul special al mesajului transmis cu ajutorul lor. Indicarea explicită a faptului că urmează un inserat biblic de tip aluziv determină realizarea unor operații de înțelegere și de interpretare a sensurilor rezultate prin diferitele contextualizări ale acestui tip de inserat.

(1) Învață, drept acéia, pre cei bogați, pentru căci fiind el prea bogat făcea comoară în ceriuri, *după evanghelizeasca poruncă*⁵ (DIDAHII, 118).

(2) Precum *iaste scris*, că nu iaste care să stea împotriva lui Dumnezeu⁶ (LET. CANT., 169).

(3) *Grăia cartea* că nu easte în lume mai mare păcat de scumpeatea⁷ (FL. DARURILOR, 139).

---

³ *Matei* 6:26: „Priviți la păsările cerului, că nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în jitnițe, și Tatăl vostru Cel ceresc le hrănește”.

⁴ *Pilde* 19:20: „Ascultă sfatul și primește învățătura, ca să fii înțelept toată viața ta”.

⁵ *Matei* 19:21: „Iisus i-a zis: Dacă voiești să fii desăvârșit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor și vei avea comoară în cer”.

⁶ *Isaia* 43:13: „Eu sunt Dumnezeu din veșnicie și de aici încolo Eu sunt! Nimeni nu poate să iasă de sub puterea Mea și ceea ce fac Eu, cine poate strica?”.

⁷ *Pilde* 1:19: „Aceasta este soarta celor lacomi de câștig; lăcomia le aduce pierderea vieții”.

b) *Inseratul indirect de tip aluziv cu marcă intertextuală implicită* este integrat în text fără un indicator de recunoaștere a sursei sau, destul de rar, cu indicarea incompletă a coordonatelor sursei biblice, iar conținutul biblic la care se face referire este redat parțial sau într-o formă prelucrată. În această categorie se încadrează orice secvență care, datorită unor nuclee lexicale sugestive, poate fi corelată cu un episod biblic sau care activează în memorie un tablou din *Scriptură*.

(1) Cu întriagă credință *céle cerești cerșind, împreună și céle pămîntești ți să vor da*⁸ (DIVANUL, 44).

(2) Pentru aceasta dar în toate dzilele vieții tale, *când spre dormire te culci, spre moarte gata să fii, de vreme ce când sculara îți va fi nu știi*⁹ (DIVANUL, 112–113).

(3) Că de *ar fi ascultat Adam porunca lui Dumnezeu*¹⁰, n-ar fi venit la atâta osândă neamul omenesc; și noi acum, de am asculta pe Hristos, n-am fi într-atâtea scârbe și nevoi (DIDAIII, 55).

(4) Că, adevăr, la acéste 2 târguri era spurcăciuni multe de voie și *asemănară Sodomului și Gomorului*¹¹. Iar plată încă luară (LET. CANT., 183).

c) *Inseratul indirect cu reactualizare prin parafrază* cuprinde orice formă de expunere prin parafrază, de tipul rezumatului, al repovestirii, al reformulării unei idei preluate din *Biblie*. Asemenea inseratelor indirecte din categoria anterioară (b), și inseratele biblice cu reactualizare prin parafrază sunt identificate de receptori pe baza unor nuclee lexicale sugestive. Există și situații când, datorită caracterului narativ al acestui tip de inserat, mărcile explicite și cele implicite coexistă. Astfel, actualizarea unui episod din *Sfânta Scriptură* se face menționându-se cartea biblică din care a fost preluat.

(1) La mortul cel dintâi, carele era fata lui Iair, *zice evanghelistul Mathei* cum când au mers Hristos să o înviiaze n-au zis un cuvânt, numai au apucat-o de mână și s-au sculat fata¹² (DIDAIII, 144).

(2) [...] și *mai gios scrie că*, luând pre Virsaviia, fiica lui Eliav, muiarea lui Urie Hetteul, au curvit cu dânsa; și, după acesta păcat făcut, au adus pre Urie, căci era la oaste cu Ioav, vezirul lui David, și după ce au venit iară l-au trimis și scriind carte și cu mâna lui trimisă la Ioav, ca dacă va mérge, să-l puie unde va fi războiul mai greu; și Ioav așe făcând, căce l-au pus la cetate, unde era bărbați mai vârtoși, și ieșind din cetate și dând războiu și ucigând pre mulți, au perit și Urie Hetteul¹³ (DIVANUL, 79).

⁸ *Matei* 6:19–20: „Nu vă adunați comori pe pământ [...] Ci adunați-vă comori în cer”.

⁹ *Ps.* 12:4: „Caută, auzi-mă, Doamne, Dumnezeu meu, luminează ochii mei, ca nu cumva să adorm întru moarte”.

¹⁰ Aluzie la căderea adamică, *Facerea* 3:12: „Zis-a Adam: «Femeia care mi-ai dat-o să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom și am mâncat»”.

¹¹ *Facerea* 19:28: „Și, căutând spre Sodoma și Gomora și spre toate împrejurimile lor, a văzut ridicându-se de la pământ fumegare, ca fumul dintr-un cuptor”.

¹² *Luca* 8:54: „Iar El, scoțând pe toți afară și apucând-o de mână, a strigat, zicând: «Copilă, scoală-te!»”.

¹³ *Cartea a doua a Regilor*, diferite versete din capitolele 11 și 12.

d) *Inseratul indirect de tip paremiologic* cuprinde structurile de origine biblică întipărite în mentalul colectiv, caracterizate prin faptul că cititorul nu mai recunoaște originea lor, astfel că, de multe ori, ele seamănă, până la identificare, cu elementele populare. Forme ale acestui tip de inserat sunt și expresiile biblice. Aceste expresii reprezintă „din punctul de vedere al originii, al felului în care s-au constituit, o categorie eterogenă de unități frazeologice” și „au legătură cu textul canonizat al *Bibliei*” (Groza 2015: 115). Expresiile biblice au fost reținute cu ușurință și s-au răspândit, apoi, pe cale orală sau în diferite forme de cultură scrisă, datorită modelelor frazeologice și paremiologice existente în limbă (cf. Groza 2015: 117).

(1) Adecă înțeleptul cu duhul găti-și casă împărăția ceriului, pre carea în céle a Duhului șépte daruri o au întemeiat și sufletul într-înșa a viețui ș-au aședzat, căruia smintială sau răzsipire nu va fi; fiind *pre piatră zidită, viind povoiul nu o vă săpa* (DIVANUL, 107–108).

(2) ... și nu să socotiia becisnicul că *cel ce groapa altuia o săpa* să brodește acela într-înse cade, și nu să domirește (GRECEANU, 181).

(3) El era *alfa și omega* atuncea în Țara Moldovii (NECULCE, 298).

(4) Iară di pe acéle vrémi să cunoaște *păharul lui Dumnedzău* aproape de schimbare și curundū spre alte mai cumplite vrémi (COSTIN, 120).

e) *Inseratul indirect de reactualizare a unor teme și motive biblice* cuprinde temele și motivele dezvoltate în *Scriptură*, care sunt integrate apoi în literatura de inspirație bisericească sau în literatura laică:

(1) Însă iarăși nu numai pentru mine voi sili, ce și altora voi nevoi a le folosi; și mai vârtos ca și pe alții darului mieu, de la stăpânul mieu dat, părtași să-i fac, și neguțitorind *talantii* miei, mai multă dobândă să fac (DIVANUL, 46).

(2) ... și măcar că toți aceia mai nainte de la Dumnezeu plata s-au luat, iar nici Staico de *dumnezeiasca judecată* n-au scăpat (GRECEANU, 57).

(3) ... fiindu-le capetele pline de *fumuri și de dășărtăciuni* (POPESCU, 508).

(4) O, puternice doamne, cum ai plătit acelora, plătește și acestora, că au călcat poruncile tale, carele zicea: „Iubiți pre frații voștri și pre vecinii voștri și *cine cum va măsura, așa i să va măsura*” (LET. CANT., 199).

(5) Cându-i *mila lui Dumnedzău*, slujesște și minte omului, și banii folosăscu; iar cându-i *mânie de la Dumnedzău*, nice minte nu slujesște, nicé prietini, nice banii, precum mai înainte la rândul său să va ar<ă>ta (NECULCE, 364).

(6) Iară di pe acéle vrémi să cunoaște *păharul lui Dumnedzău* aproape de schimbare și curundū spre alte mai cumplite vrémi. Că era la mare zburdăciune țărâle acéste. Și care țări să suie prêla mare bivșuguri, zburdeadză hirea omenească peste măsură și zburdăciunea naște păcatul și pre păcatul urmadză *mânia lui Dumnedzău* (COSTIN, 120).

f) *Inseratul indirect de evocare a unor figuri biblice* are în vedere personajele exemplare sau personajele antitetice ale *Bibliei*, astfel că evocarea lor contribuie la transmiterea unor învățături sau la ilustrarea unor trăsături umane pozitive sau negative.

(1) Împlinindu-se sorocul sfatului lui Dumnezeu, cel mai nainte de toț vécii și sosind vrémea și ceasul acela, aflându-se și vase alése ca acélia, binevoi Dumnezeu dă dăzlegă sterpiciunea *Annei* și născu prin făgăduință, după cum au născut *Sarra* pre *Isaac*, *Rebecca* pre *Iacov*, *Rahil* pre *Iosif*, făméia lui *Manoe* pre *Sampson*, *Anna*, făméia lui *Elcana* pre *Samuil* și *Elisaveth* pre Ioann Botezătorul (DIDAHII, 44).

(2) Minunată vorbă și alése soții are astăzi *Hristos*, cu adevărat și i să convenia să aibă soții ca acéstia, pentru că *Hristos* iaste *Mesiia*, că *Moisi* iaste făcătoriu de lége, *Ilie* iaste proroc mare (DIDAHII, 77).

(3) Ce și eu n-am vrut să mă fac al doile Iudă sau să-l viclenesc, să fug de la dânsul. Că de aș fi făcut așa ce laud-aș fi dobândit? Ce numai osândă de la Dumnezeu și ocară de la oameni (NECULCE, 539).

(4) Că nimeni nici s-au mai aflat în lume asémenea lui *Iov*, carele toate ca acéle réle și mai multe să-i vie pe lume și să rabde, și să tacă la toate, pe nimeni vinuind, pe nimeni blestemând până în săvârșit, cum *Biblia* sfântă în viața lui scrie și adeverează (CANTACUZINO, 47).

(5) Pă<n>tru darul tăriei scrie // în *Leagea Veache* că era oarecine de-l chema *Sampson* ce era mai cu vârtute de toț câți era pe lume. Și făcu multe tării și nu le scrisem acealea cicea, ce sânt în Cartea *Veache* scrise. Și tărie avea în trup și daru lui era în capu (FL. DAR., 160).

(6) Și va sparge *Hristos* iadul și atunce să vor slobozi și toate sufletele și vor slobo<zi> și pre *Adam* și pre *Eva* până la judecată (ALEXANDRIA, 139).

5. Utilizarea unei categorii de inserat biblic, dintre cele expuse mai sus, depinde, în mare măsură, și de tipul de organizare discursivă. Prin urmare, considerăm necesară stabilirea unui al doilea criteriu de clasificare a inseratelor biblice, care se referă la *formulele sau mărcile lingvistice de introducere a acestora în text*. Elementele frastice și transfrastice care semnaleză prezența inseratelor biblice în plan discursiv marchează contextualizările diferite ale acestora și contribuie la stabilirea funcțiilor pe care inseratele biblice le pot îndeplini în texte. Formulele de introducere a inseratelor biblice în text semnaleză, totodată, modalitatea de organizare a conținuturilor și, asemenea conectorilor de structurare discursivă, contribuie la „decuparea secvențelor textuale și, implicit, la decodarea sensului global al textului” (GALR II 2008: 775).

În textele analizate, identificăm mai multe astfel de formule, de semnalare a utilizării inseratelor biblice de către autorii lor. Pe de o parte, aceste formule asigură coerența discursului și ordonarea argumentelor, iar, pe de altă parte, ele oferă informații privitoare la atitudinea și intențiile emițătorului. Dintre formulele introductive cel mai des întrebuințate în textele literare românești din epoca veche, le semnalăm pe următoarele:

1. *Verbe de declarație*. Atât în textele cronicarilor moldoveni și munteni, cât și în literatura parenetică sau în textele de învățătură ale mitropoliților Varlaam și Dosoftei ori în creațiile lui Dimitrie Cantemir, în special în *Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul*, principala formulă de introducere a inseratelor biblice în text constă în întrebuințarea unui verb de

declarație sau a unui verb care, contextual, prezintă valoare declarativă. Aceste verbe pot fi la diateza activă (*zice/dzice, vorovéște, învață, scrie, mărturiséște, spune, adevereadză/adeveréște, să cunoscu, strigă, grăiesc, propovéduiaste, să ruga, arată, urmadză* etc.) sau pasivă (*iaste scris, stă scris*), la diferite moduri și timpuri verbale, cu rol în evidențierea forței ilocuționare a discursului.

Funcția ilustrativă a unor inserate biblice introduse prin această formulă este semnalată prin antepunerea locuțiunii conjuncționale *după cum* sau a adverbelor relative *precum, cum*, care marchează un raport sintactic de subordonare. Aceste elemente indică prezența circumstanțialului de mod metadiscursiv explicit (vezi Dindelegan 2020: 202) și dețin rol argumentativ de justificare sau de confirmare a mesajului transmis de emițător (GALR II 2008: 773). Verbele de declarație sunt utilizate și alături de pronume relative și conjuncții.

De cele mai multe ori, verbul de declarație este antepus inseratului biblic, dar am întâlnit și situații în care apare după acesta. Exemplele în care verbul este intercalat în structura inseratului biblic sunt sporadice.

(1) ... fără cât numai pă țară au păgubit cu o sumă de bani, precum s-au zis mai înainte, care spre mult rău le-au ieșit mai pă urmă, că cela ce sapă groapa altuia și cade el într-însa, precum iar cel ce s-au zis Solomon, *zice*: „că cel ce să bucură de căderea altuia, Dumnezeu ia sarcina aceia și o pune asupra celui alaltu” (GRECEANU, 111).

(2) Iar fie-său, Mihai spătarul, au luat pre Dumnezeu într-ajutor și au purces de acolo de s-au dus pân' la Sinai de s-au închinat sfântului loc, unde au făcut Dumnezeu vorbă cu Moisi proroc și i-au arătat multe ciudése dumnezeiești, precum *iaste scris* (LET. CANT., 210).

(3) ... nici te întrista, precum Prorocul te *învață*: „Nu te téme când să îmbogățește omul și când să va înmulți slava casii lui” (Psalm 48, sh. 17); „Căci plecată iaste spre moarte casa lui și la céle dedesupt cărările lui” (Pilde gl. 2, sh. 18) (DIVANUL, 66).

(4) Dară ce voi zice? Mă tem că să va prinde la noi cuvântul Isaiei ce *zice* la al șaselea cap: „S-au îngrășat inima norodului acestuia și cu urechile greu au înțeles și ochii lor au închis”; și aceasta este pricina (DIDAHII, 148).

2. *Adverbe pronominale și de modalitate*. Adverbul „pronominal cu valoare explicită sau implicită” (cf. DLR) *precum* semnalează, de asemenea, independent de un verb declarativ, inseratele biblice. De obicei, este folosit alături de inserate indirecte cu reactualizare prin parafrază sau care marchează evocarea unor figuri biblice. Împreună cu adverbul demonstrativ cu valoare deictică *așa*, acest element de introducere a inseratului biblic construiește o comparație cu implicații în plan stilistic. Efectul produs este fie de dinamizare a discursului, fie de creare a unui cadru descriptiv de tipul portretizării unor personaje.

(1) *Precum* preaiubitorul dă Hristos domnu avea mare râvnă și fierbinte dragoste spre a zidi și a înfrumuseța lăcașile lui Dumnezeu, asemene [era] mării-sale și luminată și preacreștina lui doamnă Maria, cu aceea iarăși către cele dumnezeiești râvnă fiind, măcar că și alte multe zidiri, biserici au făcut și cu dă toate podoabele minunat le-au înfrumusețat și le-au grijit (GRECEANU, 209).

(2) Iar ei neluând-o că acea îngăduială iaste despre partea miloserdiei lui Dumnezeu ci den destoinicia lor, că ce să văd așa, prind nărav și așa nemaicurmându-l de la dânsii, cad și ca într-acéle stingeri și cu sunet să piarde pomenirea lor, *cum* cântă și împăratul proroc David în psalm[ul] 9, precum și a ovreilor s-au pierdut, vedem, împărăția, stăpânirea, preoția și alte bunătați multe și până la sfârșitul lumii vor să fie pierdute și stinse (CANTACUZINO, 28).

În contexte similare și cu aceleași funcții este întrebuințat și adverbul *așijderea*, însoțit de comentarii explicative.

(1) Acele lacrimi și suspini ale creștinilor pre ei la osândă ca acéia i-au adus, că „strigare săracului ascultă Dumnezeu”, zice Iov, și David *așijderea*, „că nu desăvârșit săracul să va uita, și răbdarea săracilor nu desăvârșit va peri, că am cunoscut, zice, că domnul judecata săracilor va face și dreptatea méserilor” (GRECEANU, 59).

(2) *Așijderea* pre fiul său, Solomon, din înțelepciune carele mai multă și întriagă decât toți oamenii pre pământ avea, mai nebun decât toată lumea l-au prefăcut; că precum cartea la *A treia împărăție* (gl. 11, sh. 1), că iubind Solomon muieri multe de alt niam și de a lor dragoste nebunéște cuprins fiind, capiște lui Hamos, idolului lui Moav, au zidit, și singur Domnul de a doa oară arătându-i-să și acéstea a nu face poruncindu-i, nu ascultă (DIVANUL, 79).

(3) *Așijderea* cei 7 frați Maccavei, carii ai maicii lor învățătură fiind și ascultând, pre tiran nu ascultară și porcină a mânca légea nu călcară, moartea și focul în samă nu băgară; și de carii să-ți mai pomenesc? Că ca aceștia mulți și nenumărați vei afla, carii multe și nenumărate, în copilărie fiind, bătrânești și de laudă vrédnice au lucrat și fapte au arătat (DIVANUL, 114).

3. *Conjuncții subordonatoare*. Conjuncția subordonatoare *căci* este o altă formulă prin care inseratele biblice sunt introduse în text. De regulă, întrebuințarea acestei mărci lingvistice, care introduce propoziții cauzale explicative și poate avea rol argumentativ sau explicativ „pentru ceea ce s-a spus în enunțul anterior” (GALR II 2008: 769), relevă caracterul didactic și moralizator al conținutului, precum și folosirea inseratului biblic de pe o poziție de autoritate. De asemenea, în texte apare și conjuncția subordonatoare *că*, al cărei rol constă, la nivel discursiv, în marcarea planului explicației sau al exemplificării.

(1) Ca acéstea și mai mult zicându-i acel Leon papă, unde dară, iată cum și altele toate alalte stăpâniri și iaste? *Căci* când iaste să se mute, nebunindu-i Dumnezeu cum și prorocul David în Psalm zice: „Nebunéște Dumnezeu norodul pre carele va să-l piarză”, i proci (CANTACUZINO, 63).

(2) *Căci* chiar Hristos pe deplin a avut-o în sine, căci însuși el a arătat și a zis: „luați învățătură de la mine, căci eu blând sânt și din inimă îngăduitor” (GRECEANU, 8).

(3) Aceasta iaste biruința pământească, care fu dată lui dinceput și iaste un lucru de minune, *căci* că omul mai nainte, pân' ce nu greșește, el fu dăruiat cu atâta cinste, iar deaca greși, iată că nu-l urgisi Dumnezeu, nice-l lipsi de cinstea care i-o dédese mai nainte. Ce zice: „cu puținel oarecare l-ai mai micșorat decât îngerii”, cum s-ar zice, după ce greși, judecă-l și-l osândi cu moartea (ÎNVĂȚĂTURILE, 25).

4. *Interjecții*. O altă formulă de introducere a inseratelor biblice în text este marca *iată*, definită în DA ca „interjecție demonstrativă, întrebuințată spre a atrage luarea-aminte asupra celor exprimate în propozițiunea sau cuvântul ce urmează”. În construcția *iată dară*, de asemenea frecventă în contextele de semnalare a inseratelor biblice, această interjecție demonstrativă îndeplinește rol de prezentare și de introducere a unor exemplificări privitoare la diferite situații sau învățături din *Biblie*.

(1) *Iată*, iar vine cuvântul să să sfârșască la sfârșitul cel mai dântâi, unde zice: „Doamne, Domnul nostru, cât e de minunat numele tău peste tot pământul!” (ÎNVĂȚĂTURILE, 27).

(2) *Iată*, auzindu noi acéste mile și daruri ale lui Dumnezeu, care sântu spre noi, să păzim dreptatea și légea lui Dumnezeu, cum zice prorocul: „Fericiți cei ce păzescu judecata și fac dreptate în toată vrémea”, și mustrează pre cei ce judecă strămbu! (ÎNVĂȚĂTURILE, 27).

(3) *Iată* aievea a lui Dumnezeu plată după cum zice proorocul că: „domnul, trufașilor, stă împotriva” (GRECEANU, 93).

(4) *Iată*, și aici să întâmplă cum și de dămunt, în légea véche, Saul și-au ieșit din minte și Ionathan au căzut de sabie, iar David fu rădicat împărat (LET. CANT., 98–99).

(5) După izbândă cu noroc ce făcusă Bogdan Vodă în Țara Leșască, *iată*-i veni de la Dumnezeu osânda asupră, cum grăiaște și prorocul David, psalm 7: „Lac săpă și-l scurmă și căzu în groapa care au făcut”, așa petrecu Bogdan vodă, că nu era încă bine ieșit din Țara Leșască, *iată* craiul strângându oaste degrab, au silit să apuce pre Bogdan Vodă încă în țara sa și nu au putut de o boală ce avea (URECHE, 139–140).

5. *Structuri de referință care conțin substantivele cuvânt sau vorbă*. În strânsă legătură cu formulele introductive semnalate la punctul anterior se află construcții de tipul *cuvintele acestea sunt ale... sau după cuvântul...*, urmate de denumirile cărților biblice, de diferite modalități de denumire a Cărții Sfinte sau de numele unui personaj din *Scriptură*.

(1) ... și, după *cuvântul Evangheliei*: „Să pogorî ploae și veniră râurile și suflară vânturile și loviră casa acéia și nu căzu, că era întemeiată pre piatră (DIDAHII, 50).

(2) Ci *iată* că nici o taină, nici nici o ascunzătoare lumească, dupre nemincios *cuvântul* domnului, la Luca 8, nu e, care să nu să afle și la iveală să nu iasă (CANTACUZINO, 20).

(3) Ce turcii cu săgeți de bumbacū ucig pre oameni și lor pot să slujască acéle *cuvinte a Sfintei Scripturi*: [...] <Muiatu-s-au cuvintele lor mai mult decât untū-de-lemn și acele sânt săgeți> (COSTIN, 102).

6. *Inserate biblice utilizate fără mărci introductive*. Multe inserate biblice sunt întrebuințate în scrierile românești vechi fără formule care indică prezența lor în texte. De obicei, aceste inserate pot fi recunoscute de către receptor pe baza unui lexem care conține semantismul întregului pasaj biblic, funcționând astfel ca un fel de ancoră în recunoașterea inseratelor biblice și în decodarea sensurilor generate prin diferitele contextualizări ale inseratelor biblice.

(1) Și cu alte frumuseți, cu de toate o împodobi și o făcu asemene raiului lui Dumnezeu. Iar în mijloc era acea casă dumnezeiască stând ca și *pomul acela al cunoștinței*. Ci însă nu așa, că dintr-acela mâncară strămoșii noștri pomana morții; iar dintru acesta să mănâncă dătorul de viață trup și sânge al domnului nostru *Isus Hristos, care să junghe* în toate zilele întru iertarea păcatelor și viața de veți (LET. CANT., 112).

(2) Aședzat-au Dumnezeu atunce giudecata ca cei ucigași de oameni, / cu aceiaș moarte să să pedepsască, cu care au omorât și ei pre alții, den socotiala giudețului, și acelor vărsători de sînge, așijderea să li să verse sângele, de vreme ce *omul este în chipul lui Dumnezeu* făcut (COSTIN N., 16).

În lucrarea de față propunem, prin conceptul de *inserat biblic*, o sintagmă terminologică generală care denumește ceea ce în teoria literaturii și lingvistica textului este cunoscut ca citat, motiv, temă, simbol, aluzie, imagine, personaj, parafrază, povestire, rescriere etc., de sorginte biblică. Inseratele biblice pot fi clasificate în diferite categorii, ținând seama de acțiunea lor în texte și de elementele lingvistice după care pot fi identificate.

BIBLIOGRAFIE

a. Surse

- ALEXANDRIA = *Alexandria*. Cea mai veche versiune păstrată, în *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, XI, coordonator: Alexandru Mareș, studiu introductiv, ediție și glosar de Florentina Zgraon, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2006.
- CANTACUZINO = Constantin Cantacuzino Stolnicul, *Istoria Țării Rumânești*, în *Cronicari munteni*, I, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, București, Editura pentru Literatură, 1961.
- COSTIN = Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace, de unde este părăsit de Ureche vornicul de Țara de Gios*. Scos de... vornicul de Țara de Gios, în *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P.P. Panaitescu, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.
- COSTIN N. = Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și Letopisețul Țării Moldovei de la 1709 la 1711*, în *Opere*, I, ediție cu un studiu introductiv, note, comentarii, indice și glosar de Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, Iași, Editura Junimea, 1976.
- DIDAHII = Antim Ivireanul, *Didahii* (1709–1716), în *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1972.
- DIVANUL = Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul*, text stabilit, traducerea versiunii grecești, comentarii și glosar de Virgil Cândea, postfață și bibliografie de Al. Duțu, București, Editura Minerva, 1990.
- FL. DARURILOR = *Floarea darurilor*, în *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, I, coordonatori: Ion Gheție și Al. Mareș, București, Editura Minerva, 1963.
- GRECEANU = Radu Greceanu, *Începătura istoriei vieții luminatului și preacreștinului Domnului Țării Rumânești*, Io Costandin Brâncoveanu Basarab-Voievod..., în *Cronicari munteni*, I, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, București, Editura pentru Literatură, 1961.

- ÎNVĂȚĂTURILE = *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, Chișinău, Editura Litera, 1998.
- LET. CANT. = *Istoriia Țării Rumânești de când au descălecat pravoslavnicii creștini sau Letopiseșul Cantacuzinesc*, în *Cronicari munteni*, I, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, București, Editura pentru Literatură, 1961.
- NECULCE = Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei de la Dabija Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat și O samă de cuvinte*, în *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1982.
- POPESCU = Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, în *Cronicari munteni*, I, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, București, Editura pentru Literatură, 1961.
- URECHE = Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș Vodă până la Aron Vodă*, ediție a doua, îngrijită și introducere de P.P. Panaitescu, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.

b. Literatură secundară

- Biblia 2019* = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, București, Editura Institutul Biblic de Misiune Ortodoxă.
- Coșeriu 2000 = Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, versiune românească de Eugenia Bojoga, cuvânt-înainte de Mircea Borcilă, Chișinău, Editura Arc.
- Dindelegan 2020 = Gabriela Pană Dindelegan *et alii*, *Dicționar de interpretări gramaticale. Cuvinte mici, dificultăți mari*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- DA = *Dicționarul limbii române*. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul II. Partea I: *F–I* [de fapt: *IÎ*], București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1934; ediție digitală anastatică în CLRE. *Corpus lexicografic românesc electronic*, realizat în cadrul Departamentului de lexicologie și lexicografie de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române – Filiala Iași, de Alina-Mihaela Bursuc, Marius-Radu Clim, Mioara Dragomir, Cristina Florescu, Gabriela Haja, Laura Manea, Mariana Nastasia, Elena Isabelle Tamba, Claudiu-Marian Teodorescu, 2021–2022, <https://clre.solirom.ro/>.
- DLR = *Dicționarul limbii române. (DLR)*. Serie nouă. [Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala și acad. Gheorghe Mihăilă]. Tomul VIII. Litera *P*: Partea a 4-a: *pogrijenie–presimțire*, București, Editura Academiei, 1980; ediție digitală anastatică în CLRE. *Corpus lexicografic românesc electronic*, realizat în cadrul Departamentului de lexicologie și lexicografie de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române – Filiala Iași, de Alina-Mihaela Bursuc, Marius-Radu Clim, Mioara Dragomir, Cristina Florescu, Gabriela Haja, Laura Manea, Mariana Nastasia, Elena Isabelle Tamba, Claudiu-Marian Teodorescu, 2021–2022, <https://clre.solirom.ro/>.
- GALR II = *Gramatica limbii române, II. Enunțul*, Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, [Coordonator: Valeria Guțu Romalo], București, Editura Academiei Române, 2008.
- Genette 1982 = Gérard Genette, *Palimpsestes: La Littérature au second degré*, Paris, Éditions du Seuil.
- Groza 2015 = Liviu Groza, *Expresii biblice, parabiblice și bisericești în frazeologia limbii române*, în Eugen Munteanu (coord.), *Receptarea Sfintei Scripturi: între filologie, hermeneutică și traductologie*. Lucrările Simpozionului Internațional „Explorări

- în tradiția biblică românească și europeană” (ediția a IV-a, Iași, 8–10 mai 2014), p. 115–122.
- Huizinga 1970 = Johan Huizinga, *Amurgul Evului Mediu. Studiu despre formele de viață și gândire din secolele al XIV-lea și al XV-lea în Franța și în Țările de Jos*, versiune românească de H.R. Rodian, București, Editura Univers.
- Kabatek 2015 = Johannes Kabatek, *Tradiții discursive. Studii*, editori: Cristina Bleorțu, Adrian Turculeț, Carlota de Benito Morena, Miguel Cuevas-Alonso, București, Editura Academiei Române.
- Koch 1987 = Peter Koch, *Distanz im Dictamen. Zur Schriftlichkeit und Pragmatik-mittelalterlicher Brief- und Redemodelle in Italien*, Habilitationsschrift, Freiburg im Breisgau.
- Koch 1997 = Peter Koch, *Diskurstraditionen: zu ihren sprachtheoretischen Status und zu ihrer Dynamik*, în Barbare Frank, Thomas Haye, Doris Tophike (Hrsg.), *Gattungen mittelalterlicher Schriftlichkeit*, Tübingen, Gunter Narr Verlag.
- Kristeva 1969 = Julia Kristeva, *Semeiotike. Recherches pour une sémanalyse*, Paris, Éditions du Seuil.
- Lobrichon 2003 = Guy Lobrichon, *Usages de la Bible*, în *La Bible au Moyen Âge*, sous la direction de Guy Lobrichon, Paris, Picard, p. 28–54.
- Riché, Lobrichon 1984 = Pierre Riché, Guy Lobrichon, *Le Moyen Âge et la Bible. Bible de tous le temps*, Paris, Beauchesne.
- Riffaterre 1981 = Michael Riffaterre, *L'intertexte inconnu*, în „Littérature”, nr. 41, numéro thématique *Intertextualité et roman en France, au Moyen Âge*, p. 4–7.
- Riffaterre 1990 = Michael Riffaterre, *Compulsory Reader Response. The Intertextual Drive*, în Michael Worton, Judith Still (ed.), *Intertextuality. Theories and practices*, Manchester University Press, p. 56–78.

THE CONCEPT OF BIBLICAL INSERT. DEFINITION. TIPOLOGY. EXAMPLES

ABSTRACT

The term biblical insert (Rom. *insertat biblic*) refers to a concept that can encompass all types of interpretations and representations of biblical content in literature. This concept is useful for analyzing texts, whether they are translations or original works, at various stages of literary development. This concept involves aspects specific to both literary theory and textual linguistics and describes what is known in literary theory and textual linguistics as quotation, motif, theme, symbol, allusion, image, character, paraphrase, biblical story.

Biblical inserts can be classified into several categories, which we have named according to the criteria we developed and the action of each type of insert in the text.

Keywords: *biblical intertextuality, biblical insert, theory of literature, linguistics of the text.*